

# **SOCIËTEIT VAN SURINAME**



The background is a detailed engraving in a golden-brown color. It depicts a colonial scene with indigenous figures on the left and right, and several cherubs (putti) in the foreground. One cherub is kneeling and holding a scroll, another is standing and holding a staff, and others are engaged in various activities. A central figure, possibly a deity or a personification, is seated on a throne with a crown and a shield featuring a cross. The scene is set against a backdrop of tropical foliage.

KARWAN FATAH-BLACK

1683

# SOCIËTEIT VAN SURINAME

1795

**HET BESTUUR VAN DE KOLONIE  
IN DE ACHTTIENDE EEUW**



WalburgPers

## COLOFON



PRINS BERNHARD  
CULTUURFONDS

De kunst van het geven

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van:

Prins Bernhard Cultuurfonds  
Stichting Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's-Lands Zeedienst  
J.E. Jurriaanse Stichting  
Stichting Fonds voor de Geld- en Effectenhandel  
Boekenfonds Elisabeth Grent/F.J.A.M. van der Helm  
M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting

### **Afbeeldingen omslag en schutbladen**

Voorzijde omslag: Plantage in Suriname, Dirk Valkenburg, 1707. Rijksmuseum Amsterdam.

Achterzijde omslag en schutbladen: Wapenschild van de Sociëteit van Suriname, Bernard Picart, 1720. Rijksmuseum Amsterdam.

### **Tekstredactie**

Yvonne Schouten *redactie*, Doorn

### **Omslagontwerp**

Erwin Bomans<sup>BNO</sup> Leucq!, Hof van Twente

### **Vormgeving**

Floor Boissevain, Eijgen Stijl, Den Haag

© 2019 Karwan J. Fatah-Black, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2019 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

[www.walburgpers.nl](http://www.walburgpers.nl)

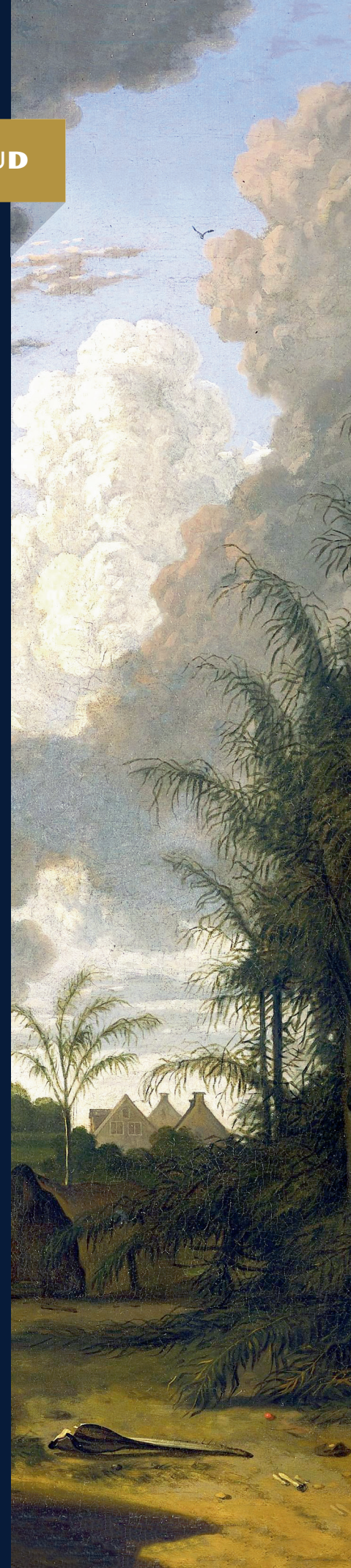
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

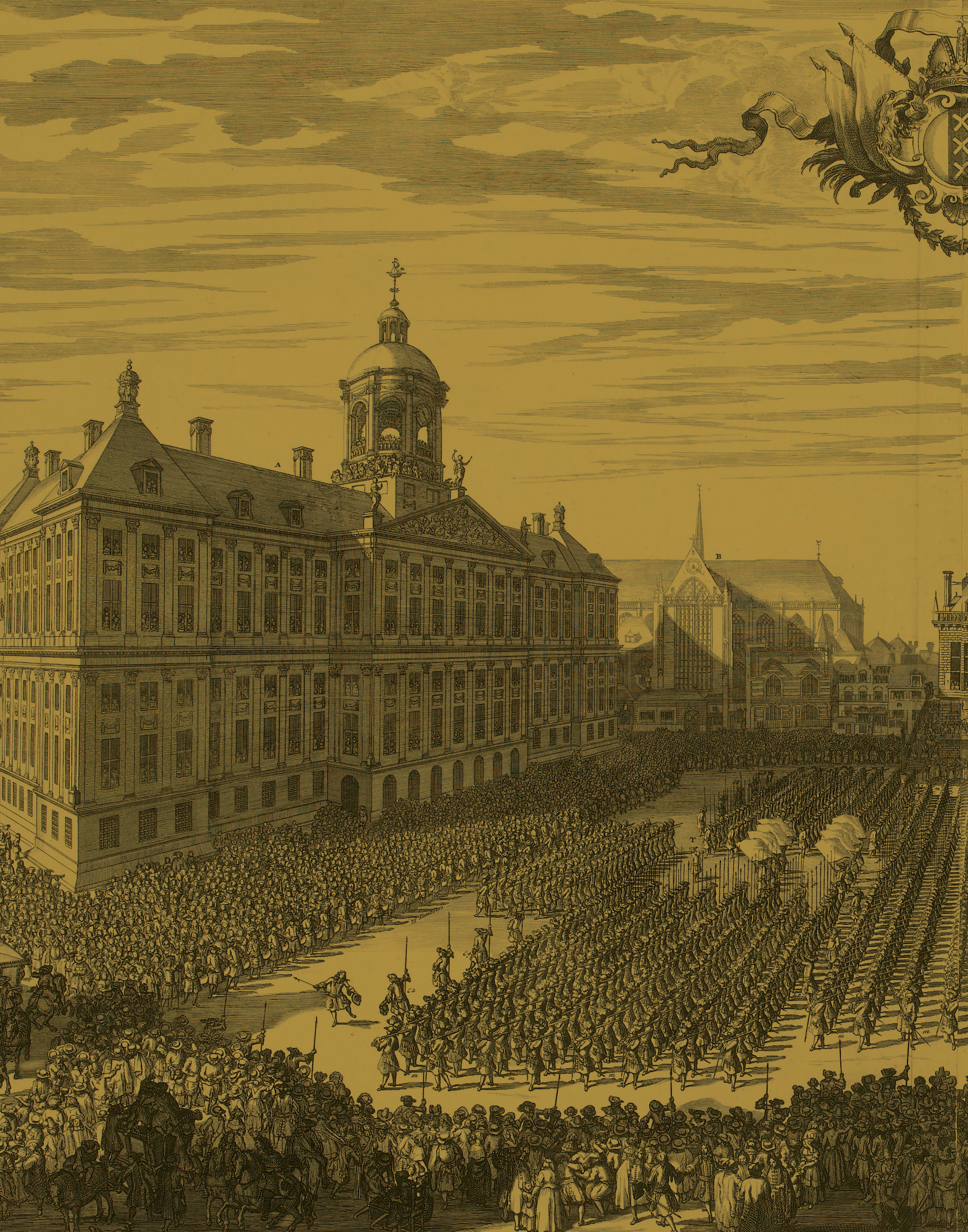
Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462491625

NUR 680

7	Voorwoord van de burgemeester van Amsterdam
9	Woord vooraf
	<b>1</b>
14	<b>Voorgeschiedenis, tot 1683</b>
	<b>2</b>
48	<b>De eerste directeuren, 1683-1707</b>
	<b>3</b>
92	<b>Oorlogsvoering op afstand, 1707-1750</b>
	<b>4</b>
126	<b>Financialisering, 1751-1780</b>
	<b>5</b>
150	<b>Van Sociëteit naar staatseigendom, 1781-1795</b>
159	Nawoord
161	Dankwoord
162	Noten
168	Literatuurlijst
172	Geraadpleegde archieven
172	Naslagwerken en databestanden
173	Register







## VOOR WOORD

Op 18 januari 2019 vierde Vereniging Ons Suriname haar 100-jarig bestaan. Een mooie aanleiding om stil te staan bij de hechte band tussen Amsterdam en Suriname en de belangrijke bijdrage die de mensen van Surinaamse afkomst aan onze stad leveren. De oorsprong van die hechte band is de gedeelde geschiedenis van Nederland en Suriname, met een belangrijke rol voor de stad Amsterdam.

De vroedschap van Amsterdam, een voorloper van onze huidige gemeenteraad besloot in 1683 om fors in Suriname te investeren en kocht één derde deel van de organisatie die de kolonie bestuurde, de Sociëteit van Suriname. De investeerders voorzagen dat hun stadsgenoten veel voordeel zouden hebben bij het exploiteren van een eigen suikerkolonie.

Naast de inkomsten voor particulieren leverde het bestuur van de kolonie de stad een regelmatige inkomstenbron op. Dat dit gebeurde over de ruggen van slaafgemaakte Afrikanen namen de leden van de vroedschap op de koop toe. Sterker nog, voor een deel van hen was dit zelfs de reden om in de kolonie te investeren; ze hadden baat bij een groeiende slavenhandel.

Deze geschiedenis heeft diepe sporen nagelaten en voor wie het wil zien is de erfenis ervan op veel plaatsen zichtbaar. De huidige ambtswoning van de burgemeester is niet alleen een indrukwekkend voorbeeld van de pracht en praal van de Gouden Eeuw, maar was tevens de woning van Paulus Godin, een burgemeester die een sleutelrol speelde in mensenhandel en het bestuur van Suriname.

*Sociëteit van Suriname* laat zien hoe de slavernij in Suriname ook Amsterdamse geschiedenis is. Als we dit deel van ons verleden verzwijgen, negeren of bagatelliseren zouden we er opnieuw een pijnlijk hoofdstuk aan toevoegen. Met open ogen naar de geschiedenis kijken en de doorwerking ervan onderzoeken zijn de basis voor het bestrijden van racisme en discriminatie die in Amsterdam nog te vaak voorkomen.

De jaarlijkse herdenking en viering van de afschaffing van de slavernij, het oprichten van een Museale Voorziening Slavernijverleden, de toenemende aandacht van musea voor het onderwerp en steeds meer grondig onderzoek, zoals onderliggend boek, rechtvaardigen dat we hoopvol zijn.

**Femke Halsema**

Burgemeester van Amsterdam

Schutterijen op de Dam tijdens de Amsterdamse kermis, 1686. Daniël Marot, Rijksmuseum Amsterdam.







## WOORD VOORAF

In 1738 verscheen het elfde deel van de canonieke reeks *Hedendaagse Historie of Tegenwoordige staat van alle volkeren*.<sup>1</sup> De reeks was een wereldgeschiedenis *avant la lettre*. In het elfde deel stond echter niet langer Azië of Europa centraal zoals in de eerste tien delen. De samenstellers richtten zich juist op de Verenigde Nederlanden zelf en haar overzeese activiteiten. De vaderlandslievende lezer mocht van de uitgever dit deel dan ook als een opzichzelfstaand deel beschouwen. Op de titelplaat van het boek zien we een allegorie op de Nederlanden: geflankeerd door Vrouwe Justitia en oorlogsgod Mars zien we een vrouw die dankzij haar handelscompagnieën rijkdommen van over de hele wereld ontvangt. Deze compagnieën waren in deze allegorie echter niet alleen de overbekende VOC en WIC. Op het titelblad van de *Hedendaagse Historie* zien we ook de anagrammen van twee compagnieën die ons vandaag minder bekend voorkomen: de Sociëteit van Suriname en de Sociëteit van Berbice. Voor de achttiende-eeuwer zou de toevoeging van deze twee veel minder bevreedend zijn dan voor ons nu.

Tussen 1683 en 1795 was Suriname in feite de voornaamste kolonie van Amsterdam, destijds de machtigste stad van de Republiek. Vaak wordt aangenomen dat de West-Indische Compagnie de kolonie bestuurde en dat is ten dele correct. Echter, de WIC was slechts één van de partners in het bestuur en er was veel ruimte weggelegd voor particulier initiatief. Tussen 1683 en 1795 werd Suriname bestuurd door de Sociëteit van Suriname, een samenwerkingsverband tussen het stadsbestuur van Amsterdam, de West-Indische Compagnie en de familie Van Aerssen van Sommelsdijck die allen een gelijk aandeel in het bestuur hadden. De Sociëteit van Suriname behoorde samen met tal van andere ondernemingen richting de Levant, de Middellandse Zee en Rusland tot het wereldomspannende netwerk van handelscontacten, vestigingen, forten en plantagekolonies die gezamenlijk het wereldrijk van de Republiek vormden.

De goederen die de compagnieën aandroegen, verkregen zij niet alleen door handel te drijven, maar ook door plundering, directe controle over het productieproces en belastingheffing. De ‘compagnie-staten’ combineerden diverse functies en dreven zeker niet alleen handel. Het besturen van de compagnieën had dan ook veel meer om het lijf dan het oude adagium ‘goedkoop inkopen, duur verkopen’. Besturen bij de diverse compagnieën betekende ook het voeren van onderhandelingen met buitenlandse mogendheden, inmenging in overzeese machtspolitiek en oorlog, organiseren van rechtspraak en tal van kleinere taken. De besturen van de diverse vestigingen deden dit niet in de eerste plaats om er zelf rijker van te worden. Het onderhouden van een wereldrijk kostte de overheid vaak juist veel geld. Het onderhouden van het rijk schiep echter wel de voorwaarden voor ondernemers om te profiteren van overzeese activiteiten.

Het belang van het wereldrijk van de Republiek, waar ook een kolonie als Suriname een onderdeel van was, school niet alleen in de handel die het opleverde. Historici beginnen te ontdekken dat het wereldrijk van de Republiek niet alleen in dienst stond van handelsbelangen, maar werkelijk een wereldrijk was dat talloze oorlogen voerde, onder ander voor handelsbelangen, maar ook om strategische productieketens in handen te krijgen, of om territorium uit te breiden. Naast het strategische voordeel dat veroverde territoria konden opleveren brachten ze ook belastinginkomsten op.<sup>2</sup> De keuzes die bestuurders maakten bij het beheersen van dat wereldrijk waren niet alleen gericht op het bevorderen van handel,

maar ook op het organiseren van productie en het besturen van de bevolking overzee. De geschiedenis van het bestuur van Suriname, de ontwikkeling van de koloniale rechtspraak, de aanhoudende oorlogen tegen de inheemse bevolking en de marrons en de inkomsten uit de geheven belastingen is door de op handel georiënteerde historici veronachtzaamd. Daar waar deze deelterreinen wel werden bestudeerd, werden ze niet in het geheel van een imperiale strategie gezien. Door de aandacht te verleggen naar het bestuursorgaan dat Suriname bestuurde, komt in dit boek de werking van het wereldrijk beter in beeld.

Voor de zeventiende- en achttiende-eeuwse bestuurders was het bevorderen van handel niet de enige prioriteit en als zij keuzes moesten maken tussen het behouden van territorium of het bevorderen van handelsbelangen kozen ze vaak voor het eerste. Men streefde naast handel en territorium ook naar het brengen van recht en het verwerven van militaire eer. De schaal van het wereldrijk van de Republiek was anders dan dat van andere wereldrijken in de geschiedenis, maar veel van de interne dynamiek is zeer vergelijkbaar. Het premoderne wereldrijk van de Republiek der Verenigde Nederlanden was directer verbonden met het persoonlijke prestige van individuen dan het negentiende-eeuwse imperium dat door het Ministerie van Koloniën werd bestierd. Koloniaal bestuur was in de zeventiende- en achttiende-eeuw niet direct in handen van de hogere overheid, maar van provincies, steden of families. Dit was geen vorm van uitbesteding, het initiatief voor deze ondernemingen lag immers vaak op deze lagere niveaus. Suriname was in de zeventiende en achttiende eeuw dan ook niet in de eerste plaats een 'Nederlandse' kolonie, maar zou dit pas worden toen in de negentiende eeuw de eenheidsstaat vorm kreeg en de nieuwgevormde overheid zich de koloniale activiteiten van de stedelijke en provinciale niveaus begon toe te eigenen. Tot aan het moment dat de nationale overheid zich het wereldrijk toe-eigende was Suriname in semiprivate handen.

Het ontbreekt niet aan boeken die de geschiedenis van Suriname belichten. De laatste jaren verschijnen er met regelmaat boeken over de geschiedenis van het land, heruitgaven van oude reisverslagen en biografieën van bekende en minder bekende Surinamers. Met mijn recente boek *Eigendomsstrijd* over het ontstaan van de vrije Afro-Surinaamse gemeenschap heb ik zelf bijgedragen aan die steeds beter gevulde bibliotheek over de geschiedenis van Suriname in de koloniale tijd. Dit huidige boek kantelt het perspectief en verplaatst de nieuwsgierigheid terug naar Nederland. Over wie de kolonie bestuurden, wat ze deden en wat ze dachten weten we tot nu toe weinig. Dat is opmerkelijk, want hun beleid speelde een grote rol in de ontwikkeling van de kolonie en de bestuurders behoorden tot de grote mannen van de Republiek. Roemruchte regenten als Nicolaas Witsen gaven het bestuur van de kolonie vorm, ontleenden er prestige aan en vierden hun nieuwsgierigheid bot op exotische vondsten uit 'hun' kolonie. Anderen haalden persoonlijk voordeel uit het directeurschap, zoals Philip van Hulten die een plek voor zichzelf kocht aan de bestuurstafel. Maar de Sociëteit was ook een leerschool waar men kennis en contacten kon opdoen. Zo leerde Joan Cornelis van der Hoop in zijn tijd als secretaris van de Sociëteit de wereld van het landsbestuur en internationale betrekkingen kennen en kon zo uitgroeien tot de grootste staatsman van de Republiek en later het jonge Koninkrijk der Nederlanden.

Dit is geen boek over Suriname maar een boek over Nederland. Wat was het belang van Suriname voor de Republiek der Verenigde Nederlanden en Amsterdam? Wie waren de patriciërs die Suriname op grote afstand vanuit hun vergaderzaal in Amsterdam bestuurden?





Welke plek had het besturen van Suriname in de opbouw van hun persoonlijke carrières en familiestrategieën? Door deze vragen te stellen, sluit dit boek aan bij een internationale trend die de laatste jaren te ontwaren is in het onderzoek naar het koloniale verleden. Steeds vaker proberen samenlevingen rond de Atlantische Oceaan in het reine te komen met hun geschiedenis van kolonialisme en slavernij. Daarbij hoort niet alleen een onderzoek naar wat er overzee werd aangericht, maar ook wat dat in de metropool betekende. Amerikaanse universiteiten onderzoeken in hoeverre hun (start)kapitaal afkomstig was uit de slavenhandel. En soms, zoals in het geval van de Universiteit van Georgetown, ontdekken ze daarbij dat het instituut zelf in slaven handelde. In het Verenigd Koninkrijk bleek een aanzienlijk deel van het startkapitaal van de Universiteit van Glasgow afkomstig te zijn van slavenhandelaren.

Dichter bij huis liet ABN AMRO in 2006 de geschiedenis van haar voorlopers doorlichten om er achter te komen in hoeverre zij slavernijgerelateerde activiteiten hadden ondernomen. De stad Rotterdam is in 2018 begonnen aan een onderzoek naar de banden tussen de stad en de geschiedenis van slavernij en kolonialisme. Naar het zich laat aanzien, zullen anderen hun voorbeeld spoedig volgen. Dergelijke initiatieven worden vaak voortgedreven door betrokken burgers die hopen dat zelfonderzoek zal bijdragen aan begrip voor de verplechting van de koloniale geschiedenis en onze hedendaagse samenleving. De gedachte is dat een erkenning van die geschiedenis zal leiden tot een inclusievere en meer empathische samenleving.

Het is overigens niet gezegd dat de uitkomst van dergelijke onderzoeken altijd zal zijn dat het verband tussen het betreffende instituut of de stad en het koloniale verleden overduidelijk is. Maar ook als dat historische verband er niet overduidelijk is, wil dat nog niet zeggen dat men niet de verantwoordelijkheid kan nemen om het koloniale verleden een vanzelfsprekend onderdeel te maken van het publiekelijk uitgedragen zelfbeeld. Zo plaatste de gemeente Haarlemmermeer op verzoek van met name de Surinaamse nazaten van voormalige slaafgemaakten een monument ter nagedachtenis aan het slavernijverleden. Dergelijke hedendaagse overwegingen spelen ook een rol bij het uitdenken van de onderhavige studie. Dat doel laat zich het beste dienen door zonder te bagatelliseren of overdrijven een getrouw beeld te geven van deze geschiedenis en de context waarin de Sociëteit van Suriname zich ontwikkelde.

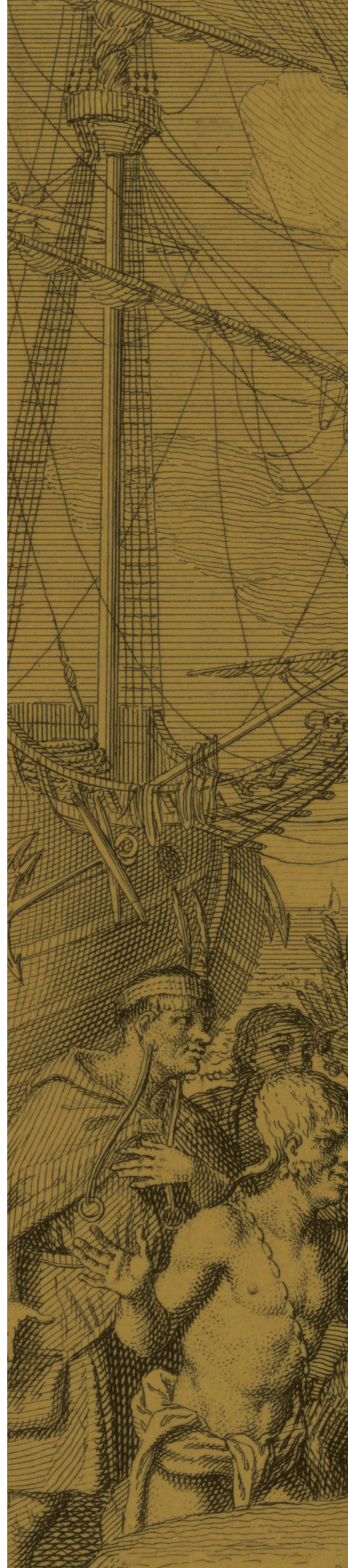
De directeuren vergaderden, namen besluiten, en zetten hun contacten in om situaties in de kolonie ten goede te keren. Wie waren ze? En hoe vormde wie zij waren en wat zij dachten de ontwikkeling van Suriname? Deze leidende vragen maken van dit boek uitdrukkelijk een geschiedenis van bovenaf, vanuit de bestuurlijke en economische elite van de Republiek in de zeventiende en met name de achttiende eeuw. De bestuurlijke keuzes en het wereldbeeld waar ze uit voortkwamen, is opmerkelijk genoeg niet eerder beschreven. Deze omissie in de geschiedschrijving is storend en maakt de geschiedenis van Suriname incompleet. Door deze omissie blijven ook parallellen binnen het Nederlandse wereldrijk vaak buiten beeld. De directeuren van de Sociëteit zaten immers ook aan tafel bij de WIC, Admiraliteitscolleges, stadsbesturen, de VOC en tal van andere ondernemingen en bestuurlijke gremia. In de vergaderzalen van de compagnieën, admiraliteiten, stadsbesturen en provincies kwam de kennis over het wereldrijk bij elkaar en werden ideeën en praktijken uitgewisseld. Een klein maar voor Suriname ingrijpend voorbeeld is de koffiecultuur.

Alleen omdat het Sociëteitsbestuur korte lijntjes had met de VOC werd Suriname een van de eerste Atlantische kolonies waar men koffie verbouwde. Binnen enkele jaren had het verbouwen van dit gewas de kolonie ingrijpend veranderd. Deze *Geschiedenis van de Sociëteit van Suriname, 1683-1795* is ingebed in een omvangrijke literatuur over de geschiedenis van Suriname zelf. Het is een zoektocht naar de spanning, tussen plannen en opdrachten van de 'heeren van deeze tafel' en de feitelijke ontwikkeling van het land dat weinigen van hen ooit gezien hadden.

Het besturen van kolonies was allerm minst alleen overzees van belang en niet alleen met overzees bestuur werd prestige verworven. In het moederland waren bestuursposten belangrijk voor het verwerven van sociale status, economische macht of het opbouwen van (familiale) patronagenetwerken. De Sociëteit was wat dat betreft bij uitstek een Amsterdamse aangelegenheid waar men van buiten Amsterdam soms probeerde een graantje van mee te pikken. De organisatie en invulling van het bestuur van de kolonie zijn gedurende het bestaan van de Sociëteit enkele keren aangepast. Die aanpassingen hingen samen met veranderende machtsverhoudingen in de Republiek en een veranderende waardering voor het bekleden van dergelijke bestuurlijke posities.

Bij de oprichting in 1683 namen een aantal vooraanstaande Amsterdamse ondernemers en bestuurders het voortouw. Men verwachtte een nieuw Brazilië te stichten. De invloed van de initiatiefnemers reikte in de jaren na 1683 ver voorbij Amsterdam. De bestuurders slaagden erin een groot deel van de overige provincies te overtuigen om steun te verlenen aan de verdediging van Suriname. In de daaropvolgende periode, ruwweg vanaf 1690, bedaarde het enthousiasme wat en bleef het vooral een belangrijke Amsterdamse aangelegenheid. Dat veranderde in de periode van langdurige groei die vooral vanaf 1730 steeds algemener werd opgemerkt. Tegen het einde van de achttiende eeuw nam het prestige van de WIC, en daarmee ook van de Sociëteit, zodanig af dat het aantal bestuursleden slonk en de familie Van Sommelsdijck geen heil meer zag in verdere deelname. Op het moment dat de WIC werd opgeheven in 1791 nam het aantal directeuren opnieuw verder af. Het dalende enthousiasme staat overigens niet in (evenredige) verhouding tot het geld dat door plantage-eigenaren eind achttiende eeuw nog altijd aan de kolonie werd verdiend, maar zoals vaker in de geschiedenis van de Sociëteit hingen economisch succes van plantage-ondernemingen en het succes van de Sociëteit niet altijd met elkaar samen.

Deze geschiedenis is geen *whodunit* waarbij de historicus een misdaad beziet en op zoek gaat naar de schuldige. Gezien de gruwelijkheid en onvoorstelbaarheid van de trans-Atlantische slavenhandel en de plantageslavernij en de hedendaagse doorwerking van het verleden wordt er soms gesuggereerd dat historici zich vooral bezig zouden moeten houden met het blootleggen van de misdadige kanten van hetgeen zich in het verleden heeft afgespeeld en daarvoor een schuldige aan te wijzen. Als dat echter het doel van geschiedschrijving zou zijn dan zouden we in het geval van kolonialisme en slavernij snel klaar zijn; hoofdschuldige is zonder meer het ontluikende kapitalisme dat na geboorte mensen inspireerde om geen onmenselijke mogelijkheid onbenut te laten om winst te maken. Geschiedwetenschap is echter iets anders dan het vellen van een moreel oordeel over mensen die hun daden niet langer kunnen verantwoorden.





Geschiedenis vertelt ons wie wij zijn. Alle samenlevingen rond de Atlantische Oceaan worstelen met de erfenissen van de trans-Atlantische slavernij en kolonisatie. Dit boek draagt bij aan het ontwikkelen van een beter inzicht in dat verleden door een ontbrekende schakel in de historische ontwikkeling van dit trans-Atlantisch verleden te onderzoeken en te duiden. De uitbuiting van tropische veroveringen speelde economisch, politiek en sociaal een belangrijke rol in de Republiek der Verenigde Nederlanden en is onlosmakelijk verbonden met het hedendaags Europees superioriteitsdenken. Het wereldbeeld dat zich vormde tijdens de comfortabele vergaderingen van de Sociëteit, waarin men op grote afstand Suriname bestuurde en waar men zich Suriname als bestuurbare kolonie en misschien zelfs als hun eigen creatie voorstelde, heeft bijgedragen aan het superioriteitsdenken in Amsterdam, de Republiek en Europa. Maar los van deze hedendaagse implicaties is de geschiedenis van de Sociëteit op zichzelf de moeite waard als onlosmakelijk onderdeel van de geschiedenis van de Republiek in de late zeventiende en achttiende eeuw. Daarbij is het wat mij betreft van groot belang om overgeleverde archieven in het centrum van de geschiedschrijving terug te plaatsen en deze met de kennis van nu opnieuw, en in enkele gevallen zelfs voor het eerst, te onderzoeken. Ik hoop dat dit boek zal inspireren tot het ontsluiten van nieuw materiaal en een zoektocht zal aanjagen naar nieuwe gegevens over dit onderwerp. De Sociëteit heeft een omvangrijk en goed geconserveerd archief nagelaten waaruit de militaire, maritieme, gerechtelijke en bestuurlijke ontwikkelingen zijn te reconstrueren. De ontginning van de bestuurlijke kant van de koloniale geschiedenis zal helpen ook op andere terreinen dit verleden verder te onderzoeken.

**Karwan Fatah-Black**

Amsterdam 2019